

I. «Книги — морська глибина...»

ДЕЩО З ІСТОРІЇ КНИГИ

З давніх-давен люди прагнули знань.

Від одного покоління до іншого усно передавалися відомості про речі, що допомагали людям вижити: як добути вогонь, як хліб виростити, кого слід поважати, а кого ненавидіти...

Проте, як відомо, людська пам'ять — не такий уже й надійний засіб зберігання і передачі різноманітних знань.

Отож, прадавні люди, аби здобути у важкому труді знання краще засвоювалися наступними поколіннями і не губилися ані в часі, ані в просторі, вигадали письмо, тобто засіб закріплення, зберігання і передачі інформації.

Зрозуміло, що здобуті народом знання, викладені письмово, треба було укласти в найзручнішу форму, тож люди й замислились: а як же це зробити?.. Так у прадавньому Вавилоні, десь із п'ять тисяч років тому, з'явилися перші «книжки».

Але що то були за книжки!

Їхніми сторінками слугували глиняні таблички, на які за допомогою гострих паличок наносили знаки.

У цьому письмі літери мали вигляд клинів. Після заповнення такої «сторінки» знаками її обпалювали на жаркому вогні. Це письмо отримало назву — клинопис. Зрозуміло, що така клинописна «книга» складалася із багатьох-багатьох сторінок.

А для того, щоб перенести не те що цілу бібліотеку, а навіть одну «книжечку», її власникові доводилося наймати не одного носія!..

Тепер уяви собі, якби твої шкільні підручники були б саме такими «книжечками». Щоб узяти їх до школи на уроки, тобі довелося б замість ранця придбати потужну вантажівку!..

Отже, вигадавши перший тип книги, люди замислилися, як її вдосконалити. В II столітті до нашої ери вони навчилися робити зручні і, порівняно з клинописними, «легкі» книги.

Робили їх у місті Пергам, що розташувалося у Малій Азії. Саме тут почали виробляти дивний «папір».

Телячу шкуру вимочували, старанно вишкрібали з обох боків, вибілювали у вапні, натягали на спеціальні рами і сушили.

Коли шкура висихала, її знімали, охайно обрізували — й виходив гладенький, тонкий і дуже міцний «папір».

На ньому було легко і зручно писати, але це було дуже відповідальне писання. Адже цей «папір» коштував надто дорого, на ньому не можна було писати абияк. Від назви міста, де його виготовляли і звідки вивозили, цей «папір» називали «пергамен» або «пергамент».

Звичайно, порівнювати книги, написані на пергаменті, з клинописними не варто, та все ж вони були недоступними багатьом людям. Адже для виготовлення бодай однієї книги потрібно було забити не один десяток телят!

Уявляєш, скільки отар треба було, аби зібрати лише невеличку бібліотечку з твоїх улюблених книжок, написаних у такий спосіб?!

А де б ти її розмістив?

В Україні пергаментом користувалися ще порівняно недавно — чотириста років тому. На ньому писали важливі документи.

Нині пергамент можна побачити в музеях, де зберігаються старовинні книги.

У ранньому середньовіччі давні єгиптяни навчилися виробляти з болотяної тростини, що сягала заввишки 5 метрів, папірусні аркуші. Це була надзвичайно складна та об'ємна робота.

Уяви собі: спершу товсту частину стебла рослини розрізали на 10-12 смужок. Смужки підсушували на сонці, а потім замочували у воді.

Через добу їх витягали з води і відбивали дерев'яним молотком.

Щоб смужки стали м'якими, гнучкими й прозорими, їх треба було замочувати і відбивати молотком тричі. Ще вологі, їх складали на шматок полотна так, щоб одна смужка трохи накладалася на іншу. Зверху, тільки вже впоперек, клали ще один ряд смужок. Відтак все це накривали шматком сухого полотна.

Це і був майбутній аркуш паперу, який називали папірусом.

Потім його клали під прес, час від часу змінюючи вологе полотно сухим, аж поки аркуш не робився зовсім сухим.

Яким же він був, цей папірусний аркуш? Він мав ніжний світло-бежевий колір і красиву сітчасту поверхню.

Написану на папірусі книгу не складали, а згортали у сувій.

Найдовший серед знайдених сувоїв папірусу має понад 40 метрів довжини.

А де й коли з'явився наш, сучасний папір, який виготовляють з деревини?

Папір, який ти знаєш, винайшов китаець Чай Лунь ще в другому столітті нашої ери.

Проте на європейські землі він потрапив значно пізніше — в одинадцятому чи дванадцятому столітті.

Коли папір з'явився на українських землях, сказати важко, бо через війни й пожежі старовинних документів, написаних на папері, збереглося мало. Найстарішому документу вже минуло шістсот років.

Папір сьогодні — твій великий друг. На ньому ти вчишся писати, з його допомогою довідуєшся про все, що діялось і діється у світі.

На папері увічнено все те найкраще, найзнаменніше, чого досягло людство.

Алла Коваль

ПЕРША БІБЛІОТЕКА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Серед пам'яток минулого Києва — знаменитий архітектурний комплекс XI–XVIII сторіч Софія Київська. Його центральна споруда — Софійський собор, закладений в XI сторіччі з наказу київського князя Ярослава, якого за прихильність до наук народ прозвав Мудрим, на честь перемоги над печенігами. Собор — не тільки неперевершений пам'ятник старовинної архітектури, а й меморіал воїнської слави наших предків.

Починаючи з часів Ярослава, Софія стає важливим культурним центром східнослов'янської держави. У Софійському соборі був свій скрипторій, а також перша відома нам бібліотека, закладена Ярославом.

Слід пам'ятати, що друкарських верстатів ще не було. У своєрідних майстернях-скрипторіях працювали переписувачі книг. Скрипторії обладнували при княжому дворі, при монастирях. А там, де книги переписували, там їх здебільшого й зберігали.

Досить часто київські князі бували фундаторами таких бібліотек. Про Ярослава літописець повідомляє: «Ярослав же ... любив книги і, багато їх переписавши, поклав у церкві Святої Софії, котру створив сам».

Портрет князя, витесаний із кам'яної брили, встановлено вдячними нащадками 1969 року в дворі заповідника напроти Софійського собору. Цей пам'ятник споруджено на честь заснування Ярославом першої на Русі бібліотеки. На камені вирізьблено слова з літопису, який звеличує князя за те, що той «сіяв у серцях людей книжну мудрість». У літописі підкреслюється та «велика користь», яку дає людям книжне вчення.

На жаль, ми не знаємо, які саме книги були в бібліотеці Ярослава, не знаємо й того, яка доля спіткала це старовинне книгосховище. Однак про одну книгу з Ярославової книгозбірні можемо дещо розповісти. Йдеться про так зване

«Реймське Євангеліє» — цікаву пам'ятку давньоруської писемності, пов'язану з далеким минулим славного Києва.

Нам відомо, яким високим авторитетом користувався двір Ярослава Мудрого, як уміло він налагоджував дипломатичні відносини з багатьма країнами. З могутньою Ярославовою державою намагалися підтримувати дружні стосунки, а дехто з королів (як, наприклад, Угорщини, Норвегії, Франції) вважав для себе за честь поріднитися з великим князем. Так, року 1048 у Київ прибуло посольство французького короля Генріха I. Просили руки юної князівни Анни Ярославівни.

Багатий посаг повезла з собою Анна в далеку країну. Та, як розповідають давні перекази, взяла вона з собою ще одну коштовність — рукописне Євангеліє, бо всі доньки Ярославо-ві любили книги, були освічені. Зберігся документ, на якому французький король замість підпису поставив хрестик, а донька київського князя вивела чіткою кирилицею: «Анна-регіна» («Анна-королева»).

Вінчалася Анна з Генріхом у соборі міста Реймса — стародавньої столиці Франції. Під час урочистої відправи Анна поклала на олтар написане кирилицею Євангеліє. І відтоді, протягом багатьох віків, французькі королі, посідаючи престол, присягали на цьому Євангелії, що його в далекому XI сторіччі привезла у Францію київська князівна.

Ця книга збереглася до наших часів. У сучасному вигляді вона складається з двох частин.

Перша, яку й привезла з собою Анна Ярославівна, написана кирилицею, друга — глаголицею вже в XIV сторіччі. Хто й коли завіз її до Франції, навіщо прилучив до першого Євангелія, ми поки що не знаємо.

Переказав Віктор Близнець

ВЕЛЕСОВА КНИГА

Усе це трохи нагадує детективну історію.

Громадянська війна на Україні. В одному з маєтків білогвардійський офіцер Ізенбек знаходить загадкові дощечки, на яких незрозумілими літерами нанесено якийсь напис. Інший на його місці, певно, не надав би їм жодного значення, а він не знати навіщо забрав знахідку з собою. Були ті дощечки в боях, серед смертей і вогнів, під посвистами куль і вибухами снарядів. А по деякім часі разом з Ізенбеком опинилися аж у Бельгії, куди він емігрував.

Там дощечки потрапили на очі спеціалістів, які зробили з них фотокопії. Саму ж знахідку офіцера згодом хтось украв. Отак і загубилися її сліди. Ні сам Ізенбек, ні ті, хто дощечки перефотографовував, уже не могли продемонструвати їх науковому світові, який зацікавився змістом написів, запідозривши, що це — важлива пам'ятка давньої слов'янської писемності. «Дощечки Ізенбека» (так спершу іменували в науці ті тексти) дали поштовх до багатолітньої дискусії, яка не вщухла й сьогодні.

Після перших варіантів перекладу (а їх з'явилося чимало) «дощечки Ізенбека» одержали ту назву, під якою вони сьогодні й знані в науці: «Велесова книга» або «Влес книга». Велес, як відомо, у давніх слов'ян-язичників — один із найшанованіших богів. Винесення в назву його імені — це не тільки підкреслення того, що твір народився в давні язичницькі часи. З цього погляду особливо важливими для розуміння всього пафосу «Велесової книги» можуть бути ось такі слова з шостої дощечки: «А греки, хочачи охрестити нас, аби ми забули своїх богів, сподівалися, що в такий спосіб вони навернуть нас до себе та зроблять з нас своїх невільників». Значна частина дослідників, посилаючись на ці слова, вважає, що «Велесова книга» — це оборона віри предків, клич на захист давніх духовних святинь,

неважених на Русі в часи Володимира Святославича після прийняття християнства.

«Тримайтеся, браття наші, плем'я за плем'я, рід за рід і бийтеся за себе на землі нашій, яка належить нам і ніколи іншим, се ж бо ми є русичі, славителі богів наших», «А де впала кров наша, там є земля наша, і це вороги знають ...» — ось такими нагадуваннями і закличками сповнено текст «Велесової книги». Читаючи це, відчуваєш, що невідомий автор твору веде з кимось приховану полеміку. І — не тільки з проповідниками християнства, прийняття якого він вважає великим злом для Русі, оскільки вона, на його думку, втрачала всю свою національну самобутність і зраджувала рідних богів. Вістря його полеміки спрямоване проти тих місць «Повісті врем'яних літ», де йдеться про князів Аскольда й Діра, з якими буцімто пов'язана версія про завоювання київського престолу вихідцями з чужинецьких (як називали їх у давнину, варязьких) земель. Отже, «Велесова книга» має яскраво виражене ідеологічне забарвлення. Вона — випад проти так званої норманської теорії походження руської державності. Не випадково автор її постійно наголошує: «... Кров наша просто рече, що єсьми русичі, не слухайте ворогів ...».

Значна частина вчених (здебільшого з нашої країни) категорично стверджує: «Велесова книга» — зухвала і загалом майстерна підробка. Часи її народження — не сива давнина, а початок двадцятого століття, коли в науці особливо загострилася боротьба різних шкіл довкола питання походження державності Русі. Серед їхніх аргументів — не тільки те, що «дощечки Ізенбека» ніколи не були на очах наукового світу, що хімічного аналізу тієї знахідки, який визначив би її справжній вік, ніхто ніколи не робив. Серйозні претензії до тексту мають і лінгвісти, котрі говорять, що в ньому є ті лексичні елементи, яких у давньоруській мові просто не було. З ними солідаризуються й історики язичництва. «Велесова книга» подає ось такий довгий перелік слов'янських богів:

Білояр, Ладю, Купало, Сінич, Житнець, Вінич, Зернич, Овсянич, Просич, Студень, Ледич, Лютець, Птичець, Звіринець, Мілич, Дождець, Погодець, Ягодець, Пчолич, Ростич, Ключень, Озорець, Вітрич, Соломич, Грибич, Лович, Бесідець, Сніжич, Странець, Свідич, Радич, Світич, Крович, Травич, Стеблич, Родич, Маслянець, Живич, Відич, Листвич, Квітич, Водич, Звіздич, Громич, Сімич, Липець, Рибич, Березич, Зеленець, Горич, Страдич, Спасич, Мислич, Гостич, Ратич, Странич, Чурець та Родич.

Але ж кожне плем'я мало суто своїх богів, яким воно поклонялося, і часто не визнавало божественних покровителів інших племен. Автор «Велесової книги» теж мав би належати до якогось одного племені й поклонятися своїм «рідним» богам. Не міг же він належати до всіх племен. І цей аргумент також не можна не брати до уваги.

Отже, загадку «Велесової книги» все ще остаточно не розгадано. У дискусіях про неї звучить чимало гіпотез. Можливо, майбутні часи дадуть нам вичерпні відповіді на всі пов'язані з нею запитання.

За Михайлом Слабошпицьким

II. «Скарби усної народної творчості для дітей»

СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВІ КАЗКИ

Козаки і смерть

Ішло двоє козаків степом. Надибали дерево й сіли в холодку. Один на бандурці погравав, а другий слухав. Коли се один і каже:

— Ой братику, біда! Смерть іде!

А воно, бачите, в степу так здалека видно.

— Ну, то що? — каже той.

— Та вона ж нас постинає! Тікаймо!

— Е ні, брате, не подоба козакам утікати! Та й спека он яка чортяча, не дуже-то й підбіжиш! Будем уже сидіти. Раз мати на світ родила, раз і помирати!

— Чи так, то й так!

Сидять. Надійшла смерть і каже:

— Оце й добре, що я вас, волоцюг, спіткала. Годі вам гуляти та розкошувати, у шовкових жупанах ходити та медвіно пити. Ось я вас із світу зжену, косою голови постинаю!

— Стинай, — каже один козак, — на то твоя сила й воля! Тільки дай мені, милостива пані, перед смертю люльку покурити!

— Ну, — каже смерть, — коли ти мене милостивою панею назвав, то вже кури собі!

Вийняв козак люльку та як закурив! А тютюн добрячий, міцний, — як пішов од його дух та дим, то смерть аж набік одійшла.

— Оце, — каже, — який поганий дух! Як се ти таку погань куриш?

— Та що ж, — каже козак, — так мені суджено!

Як розійшовся дим та дух, смерть знову приступила:

— Ну, — каже, — покурив, тепер я вас обох постинаю!

— Стривай, милостива пані, дай і мені пільгу! — каже другий козак. — Дозволь мені перед смертю табаки понюхати!

— Нюхай, — каже, — та знай мою добрість.

Вийняв той козак ріжка, бере понюшку, а сам думає, як би йому призвести смерть, щоб вона понюхала!..

Нюхнув на один бік, нюхнув на другий, крекнув, бо табака була добре заправлена: там до неї було й чемериці, й тургуну, й перцю додано для мошці, щоб у носі крутило.

— А що ж воно, добре? — пита смерть.

— Та як кому! — каже козак.

— Ану, дай спробувати! — просить смерть.

— На, милостива пані!

Як нюхнула смерть, як закрутить їй у носі, як чхне вона — аж косу впустила!

— Цур же йому, — каже, — яке погане! Ще поганіше, ніж той дим! І як се ти таке паскудство вживаєш?!

— Отак, як бачиш! — каже козак. — Приймаю муку цілий вік, бо так уже мені пороблено чи наслано, — бог його зна! Мушу терпіти ...

— А! — каже смерть. — Коли так, не буду ж я вас косою стинати! То не штука — вмерти, а от ти чхай іще п'ятдесят літ!

От таким чином і визволилися козаки від наглої смерті.

ЗМІСТ

I. «Книги — морська глибина...»	3
Дещо з історії книги. <i>Алла Коваль</i>	5
Перша бібліотека Київської Русі. <i>Переказав Віктор Близнець</i>	7
Велесова книга. <i>За Михайлом Слабошпицьким</i>	10
II. «Скарби усної народної творчості для дітей»	11
Соціально-побутові казки.....	11
Козаки і смерть	11
Легенди.....	13
Синевирське озеро.....	13
Кріт	19
III. «Скарби українського фольклору»	22
Народні пісні.....	22
Дід рудий, баба руда	22
А в нашого Омелечка	22
Танцювала риба з раком	23
Календарно-обрядова поезія.....	23
У цьому дворку, як у вінку	23
Чи дома, дома пан господар?	24
Стоїт же, стоїт нова світлонька	24
Коло води-моря ходили дівочки	25
Вийшли в поле косарі	26
Історичні пісні.....	27
Зажурилась Україна, бо нічим прожити	27
Ой на горі та жінці жнуть.....	28
Ой Морозе, Морозенку, ти славний козаچه!.....	29
Прислів'я і приказки.....	30
Про Батьківщину.....	30
В своїй хаті своя правда, і сила, і воля. <i>Т. Шевченко</i>	30
Про хліб	31
Заміни одну букву іншою	31
Скоромовки	33
IV. «Останні айстри горілиць зайшлися болем»	34

Осінні карнавали. <i>Ліна Костенко</i>	35
Осінь. <i>Інна Кульська</i>	35
Літо краснее минуло. <i>Леся Українка</i>	36
Снігурі. <i>Олександр Олесь</i>	37
Білочка. <i>Грицько Бойко</i>	38
Осінь. <i>Володимир Гжицький</i>	39
V. Вікно в природу	40
Звернення. <i>Дмитро Павличко</i>	40
Прокинулись. <i>Олександр Копиленко</i>	40
Одуд. <i>Дмитро Білоус</i>	41
Зозуля. <i>Володимир Гжицький</i>	42
Волохан. <i>Микола Трублаїні</i>	
Тико і Волохан	45
Хвиля-напасниця	46
Волохан сміливий і прудкий.....	47
Волохан сповіщає мисливців	48
Волохан не любить лихих людей	49
Водій.....	50
Пурга.....	51
Де умк?.....	52
Умкова рукавиця.....	53
Волохан веде	54
Як свисне бабак... <i>Григір Тютюнник</i>	55
Вінніпецький вовк. <i>Ернест Сетон-Томпсон</i>	60
Як мурахи попелиць «доять». <i>Анатолій Давидов</i>	66
VI. Літературні казки українських письменників	69
Мурко й Бурко. <i>Іван Франко</i>	69
Найбільший скарб. <i>Євгенія Ярошинська</i>	75
Подорож у країну Навпаки. <i>Василь Симоненко</i>	75
Як виникло сонце. <i>Володимир Лучук</i>	83
Чому горобці у вирій не літають. <i>Олександр Зима</i>	86
Сонячний зайчик і сонячний вовк.	
<i>Всеволод Нестайко</i>	91
Робочі черевики. <i>Юрій Ярмиш</i>	97
Бурулька. <i>Оксана Іваненко</i>	100
VII. Літературні казки зарубіжних письменників	105

Королева бджіл. <i>Брати Грімм</i>	105
Слоненя. <i>Джозеф Ред'ярд Кіплінг</i>	107
Циганська голка. <i>Ганс Крістіан Андерсен</i>	117
Несподівані гості. <i>Джон Роналд Руел Толкієн</i>	121
Мала Баба Яга сердиться. <i>Отфрід Пройслер</i>	127
VIII. Твої ровесники в житті і в літературі	130
Тореадори з Васюківки. <i>Всеволод Нестайко</i>	130
Приблуда. <i>Степан Васильченко</i>	141
Яблука з криниці. <i>Василь Чухліб</i>	148
Брат знаменитого воротаря. <i>Михайло Слабошпицький</i>	150
Бляшанка. <i>Михайло Слабошпицький</i>	156
Чому Тимко подрапаний. <i>Грицько Бойко</i>	157
Хто чим хвалиться. <i>Грицько Бойко</i>	157
IX. Міфи народів світу	158
Міфи Стародавньої Греції	158
Подвиг Прометея.....	158
Міфи Стародавньої Індії.....	159
Народження рами	159
Царювання рами	162
Міфи Стародавнього Китаю	167
Перша людина Пань-Гу	168
X. Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього	171
Двобій за сестру Либідь. <i>Антін Лотоцький</i>	171
Ольга Перевізниківвна. <i>Антін Лотоцький</i>	173
Мудра володарка. <i>Антін Лотоцький</i>	175
Князь-переможець. <i>Антін Лотоцький</i>	176
Запорозька миска. <i>Павло Супруненко</i>	177
Степова квітка. <i>Павло Супруненко</i>	180
Як козаки взяли Азов. <i>Легенда</i>	184
Герць Хмельницького. <i>Легенда</i>	185
Іван Сірко. <i>Легенда</i>	186
XI. Світ української класичної поезії	188
Світає, край неба палає... <i>Тарас Шевченко</i>	188

Минають дні, минають ночі... <i>Тарас Шевченко</i>	188
Заповіт. <i>Тарас Шевченко</i>	190
І золотої й дорогої... <i>Тарас Шевченко</i>	190
Ґалаґан! <i>Іван Франко</i>	191
Журавлі. <i>Іван Франко</i>	192
Мій шлях. <i>Леся Українка</i>	194
... Тішся, дитино, поки ще маленька...	
<i>Леся Українка</i>	195
... Хотіла б я піснею стати... <i>Леся Українка</i>	196
Вийшла мати з дітьми в поле... <i>Павло Тичина</i>	197
Сад зелений. <i>Павло Тичина</i>	198
Колискова. <i>Максим Рильський</i>	199
Дитинство. <i>Максим Рильський</i>	200
Шевченко. <i>Максим Рильський</i>	201
Грибок. <i>Максим Рильський</i>	201
XII. Байки	203
Ластівка й шуліка. <i>Леонід Глібов</i>	203
Собака й кінь. <i>Леонід Глібов</i>	204
Канарка та синиця. <i>Борис Грінченко</i>	205
Жайворонок та свиня. <i>Борис Грінченко</i>	205
Орел і лис. <i>Євгенія Ярошинська</i>	206
Покарана гордість. <i>Євгенія Ярошинська</i>	207
Дроворуб і лисиця. <i>Езоп</i>	208
XIII. «Дивувалась зима, чом се тають сніги...»	211
... Розвивайся, лозо борзо. <i>Іван Франко</i>	211
Весна. <i>Олександр Олесь</i>	211
Таємниці старого дуба. <i>Анатолій Давидов</i>	213
Конвалії. <i>Марія Познанська</i>	216
Ластівки. <i>Наталя Забіла</i>	217
Повернулися гусоньки рано. <i>Ганна Чубач</i>	218
... Весна прийшла та якось несподівано!	
<i>Ліна Костенко</i>	219
Весняні води. <i>Євген Гуцало</i>	219
XIV. Твори зарубіжних письменників	221
Брати лев'яче серце. <i>Астрід Ліндґрен</i>	221
Роня, донька розбійника. <i>Астрід Ліндґрен</i>	225

Пеппі оселяється у віллі «Хованка».	
<i>Астрід Ліндґрен</i>	233
Маленький принц. <i>Антуан де Сент-Екзюпері</i>	238
XV. «Раз добром нагріте серце	
вік не прохолоне...»	242
Дивний мисливець. <i>Василь Сухомлинський</i>	242
Хлопчик і дзвіночок конвалії.	
<i>Василь Сухомлинський</i>	242
Хто кого веде додому. <i>Василь Сухомлинський</i>	243
Намисто з чотирма променями.	
<i>Василь Сухомлинський</i>	244
Кому ж іти по дрова? <i>Василь Сухомлинський</i>	245
Шануйте старших! <i>Євгенія Ярошинська</i>	246
Добре за зле. <i>Євгенія Ярошинська</i>	247
Україла. <i>Борис Грінченко</i>	248
XVI. Письменники-фантасти — дітям	252
Буревій. <i>Олександр Волков</i>	252
Нові струси. <i>Ено Рауд</i>	255
Дід Маноцівник. <i>Всеволод Нестайко</i>	259
<i>Всеволод Нестайко</i>	263
Школа котоповітроплавання. <i>Андрій Курков</i>	263
Друга подорож на місяць. <i>Рудольф Еріх Распе</i>	270
XVII. У кожного є свій дар	273
Хто найкращий майстер на землі?	
<i>Василь Сухомлинський</i>	273
Найкраща лінійка. <i>Василь Сухомлинський</i>	273
Добре ім'я. <i>Євгенія Ярошинська</i>	274
Розумна Настуня. <i>Євгенія Ярошинська</i>	278
Джерела запозичених творів	284